

De Immensitate

Diess

35-7

Notes de cours He'ol. - 9 pp. manuscrites

(1937 environ)

De Immensitate (G. VIII, I Pars)

immensus.
Astronomi autem vident quod
dans la nuit, comme
chaud. dur et blanc.
lum. claire et obscure des
lacs profonds, éternels, profonds.

neque enim deus solum assistit, sed etiam existit intus
in rebus.

Diffundi circa omnes res pertinet ad ejus extensionem
infinite quam complectatur omnes res; sed
immensitas habet etiam specialem modum contactus
divini ~~ex~~ res in quibus existit. Qui contactus
non quantitativus, sed virtualis, quatenus virtute
sua res omnes attingit. Unde immensitas
sequitur non solum infinitatem substantiae,
sed etiam virtutis qua dat illis esse ut existenti
rebus et non ut operariis.

Art. I An deus sit in omnibus rebus, scil.
an habeat praesentiam substantiae in rebus.
Resp.: Sicut agens imprimens rebus totum esse quod
habet.

Art. II Quomodo sit in locis.
Resp.: ut dans esse et replens illa, non formaliter,
sed dans le caté vim replendi illa.
Est totus in quolibet loco, totalitate virtutis et
essentiae, non quantitatis.

Art. III Quibus modis existit in rebus:
Resp.: a) per essentiam
              } praesentiam
              } potentiam

b) respectu creatur. ration. speciali modo per
gratiam tanquam objectum cognitum et amatum
commune illis familiariter.
in humanitate Christi, tanquam trahens illam
ad suum proprium esse personale.

Art. I

Arg.

1. { Ubicumque aliquid operatur, ^{ea virtute a qua immediate exit effectus} ibi est;
Atqui Deus operatur in omnibus;
ergo Deus est in omnibus

N. Quomodo ex hoc sequitur Deum suā substantiā et supposito rebus insit, ^{enunciandum.} ~~probandum.~~

2. { Omne agens coniungitur, et tangit illud in quod immediate agit (sicut probatur quod movens et motum debent esse simul);
Atqui, esse creatum est proprius effectus Dei in fieri et conservari
ergo quamdiu res habet esse, oportet quod Deus adsit illi.

Ad m. : ① Deus per suam essentiam est ipsum esse;
ergo proprius eius effectus est omne esse participatum
② Esse est magis intimum unicuique rei et profundius inest omnibus, quia est formalissimus respectu omnium quae in aliqua re sunt;
ergo oportet quod Deus sit in omnibus rebus quae habent esse, assistendo intime in illis.

Explicatur

Agens potest habere conjunctionem ad ^{ad subjectum seu passum in quod agit et circa quod operatur} ~~ad~~ ^{ad effectum quem producit.}

Prius debet intelligi agens conjunctum passivo quam quod egrediatur actio.

Circa m. 2^a arg. 1^a, Jerh. II p. 6, n. 11.

Ad arg. 1^m: Deus operatur suā substantiā, et virtute quae est in ipso supposito.

Deus operatur in omnibus modo universalissimus et formalissimus, et consequenter non per virtutem diffusam extra ipsum, sed in creatam et extendentem se ad omnia, secus non daret totum esse.

Neceesse est ut agens universalissimum non solum extrinsece assistat effectui a se producti, sed intime sit in illo; quia ipsum esse, quod est intimum in effectui, derivatur universalissimo modo et secundum omnimodam dependentiam a Deo: et non per solum immutationem subjecti, sed per talem influxum quod ejus suspensio sit annihilatio; et ideo non sufficit contritus extrinsecus ad talem effectum, sed intimus. Virtus diffusa est effectus Dei et aliquid creatum.

Art. II

"Esse existentiae" est proprius effectus formativus Dei. Esse essentiae non participatur actualiter a Deo nisi ut subest existentiae; ergo in ipsa existentia expressius et actualius relict propria ratio effectus divini, et participationes Dei. Sine existentia, essentia ~~est~~ non est effectus nisi in potentia.

Divus Thomas nunquam dixit quod esse est effectus solius Dei, sed quod esse est effectus proprius Dei. Existentia in rebus creatis solum se habet ut conditio agendi, non ratio; quia in omni re creata accidentaliter se habet, et non ut forma constituens naturam, cui assimilari debet effectus; solus autem Deus habet existentiam non ut conditionem, sed ut formatissimam rationem constituentem ens increatum, et intrinsecam divinitati.

Art. III

Non debet deus in hoc comparari regi respectu sui regni, sed animae respectu sui corporis: non enim anima secundum suam substantiam minus est in capite, quam in pede. deus autem non est quidem anima mundi informando, sed est radix totius creaturae agendo.

Quae sit virtualis contractus in deo, quo tangit creaturas, an sit ipso generatio dei, an aliquod aliud attributum?

1. Immensitas in deo consideratur a nobis ad modum quantitatis virtualis, quatenus id facit immensitas in deo, quod quantitas in corporibus: scilicet reddere praesentem rebus et locis.

Sed quantitas in ordine ad istam praesentiam corporalem duos effectus habet:

① extensionis, secundum quod plures vel pauciores partes quantitas habet, et maiorem vel minorem occupat locum.

② contractus modum: quatenus ita tangit aliam quantitatem, quod solum in superficie illi coniungitur, non autem interiori penetrat; unde potius obstat penetrationi. Iam chose est interius datus unum contra commune unum coin.

Quantitas virtualis proportionaliter etiam ex effectibus:

① habet extensionem dupliciter:

α) quia ex maiori vel minori subiecto potest incipere operationem suam;

β) vel quia in maiorem aut minorem sphaeram potest operari effectum suum.

② contractus penetrativus penetrat in ista:

terminos alicujus rei operetur et ingrediatur, vel extra maneat.
Ita anima rationalis informando ingreditur corpus, et
non solum agendo effectivè sicut angelus; et ita non
solum est intra terminos quantitatis, sed etiam
ipsum esse substantiale praebet composito quod resultat,
et materiae quom informatur; sed tamen non totam
entitatem praebet materiae, sed praesupponit entitatem
eius potentialem tamquam informabilem a se; et hanc
non constituit neque facit, sed praesupponit. - Quia deus
radix totius esse solus dicitur illi animae et
creaturae, et contactus ejus illalitur ad omnia,
nihil praesupponendo; omnis autem creatura habet
contactum praesupponendo aliquid, cui superaddat
per contactum, non cui illalatur ut radix.

Deus est in rebus sicut agens, quae ratio formalis
est, et non conditio. (C'est dans l'opération qu'il est
en nous, et non pour elle). - Deus est longe a
nobis secundum objectivam praesentiam quā est
in cognitione nostra.

cf. Jth. II, 7, n. 10-13.

Attributum immensitatis ad duo attributa consequitur
et habet respectum:

- a. quantum ad extensionem et sphaeram, et sic
sequitur ad attributum infinitatis.
- b. quantum ad rationem formalem et modum contactu
sequitur ad virtutem operativam, ita quod
antecedenter ad operationem non intelligitur
contactus divinus ut divinus est.

Attributa distinguuntur in deo ratione diversae
formalitatis vel respectus. (Il est faux de dire
que Dieu a créé l'univers par sa justice, ou sa

Objection: Deus doit être ici avant de pouvoir agir ici.
operari hic supponit esse hic; sed non potest operari
hic, supponendo substantiam esse absentem; ergo
supponendo praesentem; ergo antecedenter ad
operationem, convenit substantiae divinae aliqua
praesentia.

Adhuc: Deus erit hic ante res.....

Rep. Deus semper est in se; non tamen semper in
creatura, [cum non semper fuit. Deus non est alicubi
ratione sui, sed ratione ubicatum: ipsum ubi
ab eo procedit, quod ipsum non est ubi.]

Item, cum nullum sit Subjectum seu passum
praesuppositum quod non sit etiam effectus, non
potest praesentia in Deo antecedere, sed omni modo
consequi ad operationem.

Addendum quod immensitas ^{ut contractiva est} non est causa operationis,
sed potius in operatione fundata: quatenus praesupponit
operationem ut sit ab omnipotentia, et reddit ipsam
operationem contractivam.

Art. V. Insuper quo praesens.

Continet deus aliquid

- vel intra se per suam similitudinem, sicut res est in cognoscent
- vel extra se, quatenus illi subjiciuntur, et ab eo conservantur et disponuntur; hoc potest contingere 3ta:
- Secundum quod "~~contineat~~^{esse} extra se" designat causam materiale, sicut dicimus animam ~~esse~~ in corpore, et formam in materia, et accidentia in subjecto: et sic non est aliquid in deo, cum ipse non sit materia nec subjectum.
- Alio modo potest aliquid esse extra se secundum habitudinem causae efficientis, in cuius potestate est effectus non disponere: et secundum hoc dicuntur omnia esse in ipso, secundum quod omnia sunt in ipsius potestate et dispositione.
- Tertio modo secundum habitudinem causae finalis, secundum quod totum bonum rei est conservatio ipsius consistit in suo optimo: et secundum hoc dicuntur omnia esse in deo, sicut in bonitati conservante.

Potentia secundum quam deus dicitur esse in rebus, duplicem habitudinem seu considerationem habet:

- tangendi contactu suo res quas immediate operatur; hoc modo constituit existentiam dei in rebus per essentiam; ~~et secundo modo per potentiam.~~
- gubernandi ac dirigendi illos, et hoc modo est in rebus per potentiam.

hinc:

- Modus existendi per essentiam est idem quod modus existendi per contactum immediate, quo ipsa Substantia Dei est in rebus; nam essentia considerata absolute, et sine contactu, non existit nisi in se tantum: non vero existit in alio, sed in se. Quare ratio formativa qua existit in rebus substantia Dei, non potest esse ipsa essentia absolute considerata in se, sed prout importat habitudinem contactus... et sub hac ratione operatio seu potentia, ut fundat contactum divinum, pertinet ad modum essendi Dei per essentiam; ubi by "per essentiam" non importat essentiam absolute et in ordine ad se, sed ut contactivam rei extra se immediate secundum suam substantiam, atque adeo ut operantem in illam.
- Modus autem existendi per potentiam in rebus, non est per modum ~~contactus~~ continentiae contactus, sed continentia potestatis gubernativae et directivae effectuum extra se, quia existentia in rebus omnia gubernat et dirigit mediantibus causis secundis, et quaedam etiam per se ipsum. Unde hic dicitur potentia ut gubernativa et non ut productiva.
- Modus existendi in rebus per praesentiam nihil aliud est quam res ipsas, quas producit in propria mensura, facere etiam subjectis conspectui suo per inductionem: non solum quatenus ea intuetur in aeternitate, tam futurae quam praeteritae: sed prout existentes in sua propria mensura non possunt effugere conspectum Dei, sed oculis eius, et non solum gubernationi eius, subjectae sunt.

Sur raison des 3, et pas plus, J88. II 36, n. 15, et gomo res dici possunt in deo.

Art. VI.

Deum esse cognitum et amatum, dupliciter sumi potest:

- Imo modo: pro sola et pura denominatione extrinseca:
et hoc modo Deus non existit specialiter in cognoscente et amante, nec requiritur aliqua specialis missio divinarum personarum ad animam; immo etiam per naturalem cognitionem et amorem, vel etiam per fidem sine gratia, potest Deus denominari cognitus vel amatus.
- alio modo "cognitum vel amatum" sumitur pro denominatione ipsa cogniti et amati praeclise:
Sed prout dicit modum specialem familiaris convictus cum Deo, et communicationis ad possidendum et fruendum ipso; haec possessio et fructus non fit nisi per cognitionem et amorem; et sic Deus, ut cognitus et amatus, non quomodocumque, sed possessive et fruibilibus, dicit specialem rationem existendi in anima: eo quod possessio et fructus Dei non posset fieri si esset absens, et non intra nos: "Regnum Dei intra vos est." (Luc. 17/21). Ad hoc autem disponit gratia et caritas, quatenus reddit animam elevatam ad amandum et fruendum Deo.

Art. VII.

Totus Deus et tota ipsa immensitas est in quolibet loco, sed non totaliter: quia non omni modo quo potest...
J.R. II 40, n. 2.

1. de la présence de Dieu.
2. d'ami fait à l'Image de Dieu. ~~KAPPA~~ Id. 3, p. 2 et 5; II d. 16; de Ver. 310; I a. 93.
3. d'Inhabitation, pour la Trinité.

30
20
—
50

Dist. Chét. et Phil.

Raison

Foi { ^{mat.}
      ^{div.}

Phil. pas chét. p. théol. ou p. contib. & science - sinon, théorie
naturelle. pomologique.

Dieu plus près de moi que je ne le suis de moi-même.
Car je suis divisé, et je ne suis pas la source de
mon être. Dieu est en moi la source de mon être.
Il est si intimement en moi, qu'il n'y a rien qui
puisse être plus éloigné de moi.

Dieu n'entre pas dans les choses; mais les choses entrent en
lui en sortent de lui.

Dieu est ainsi la mesure de notre univers que
par la mesure il tire à soi (c.à.d. par les lois) - et
il tire à soi, il y est davantage à mesure
que s'interiorise l'univers.

Cette crainte d'animer les choses, de peur qu'elles s'échappent
aux créateurs, alors qu'elles vivent. Il les attire à soi
d'autant plus à mesure qu'elles sont plus vivantes. Les tirant
à lui, il y a des conséquences, comme dans une foule à l'entrée
d'un théâtre et qui se laissent attirer par un spectacle.

- ① Extrait de Jean de St. Thomas : Tractatus de opere sex dierum (^{texte} mimeog.)
  - ② Commentaires de C. D. K. - 8 pp. manuscrites
-

Contra Jas Th.

- IV
VII 1° ^(a) Utrum sensus sec. Aug. & D. Th. sit metaphoricus, allegoricus? + Pand. II, 12/3, c.
+ de Pot. I, 2, ad 3
+ Ia 4/2/c.
Utrum sensus script. debet esse planus? II Pand., d. 12, a. 2, sed contra, et Corpus princ., ad 7
de pot. 4/1/c. Resp. → His ergo oppositi.
- VIII 2° Utrum dies distinguantur penes cognitionem ~~temporalem~~ ^{temporalem}?
Non ut sic. Dies enim ex parte rerum.
- 3° Utrum cognitio vegetativa sit idem quod cognitio per species infusas?
Non: I 64/1/3^m; de Ver. 8/17/c; de Pot. 4/2/15^m, "et sicut prima dies..."
Presert. de Pot. 4/2/14^m, "Prima ergo dies..."
- 4° Utrum sex dies ex parte angel. sint species?
Nullom.: ubique. V. gr. de Pot. 4/2, c. 7 ad 7, ad 4, ad 8. Unus angelus per plures
spec. quam alius
- 5° Utrum oportet quod sint tot dies quot species?
Ex facie. - sed hic sequeretur: quia "genera" generum. Hic ipsum quod^o in intellectu angel.
- 6° Si ~~creata~~ ^{creata} unica cognitione attack, possintne opera copita sex tantum dies dist.
Utrique, ~~utrum~~ dummodo sumatur princ. distinctionis ex parte operum.
- IX 7° Utrum dies distinguantur penes cognitionem matutinam?
Penes cognit. angelicam, quae distinguitur in mat. et veget.
de Pot. 4/2/8^m, m; ad 19.
- 8° Utrum sec. copit. matut. possint esse plura mane?
Cognitio matutina est una, sed de diversis: ~~hac cognitio primi generis~~
- 9° Utrum in hac sententia omnia simul creata sint in primo die?
Sic unus non est idem quod primus dies.
- 10° Cui et quanto tempori correspondeat primum instans angelic., i. e. ante glorificat.
Principium et formatio prima naturae angelicae in prima die quae non habet mane.
de Pot. 4/2/15^m
- 11° Utrum mane (glorif.) sit ~~causatum~~ ^{causatum} post causatum primum diem in quo
fecit cuncta creavit?
de Pot. 4/2/25. Per genera simul cum angelis creata.

12° Utrum dies distinguantur penes diversa cognita & in eadem cognitione?
litigat, sed non ut diversa sit cognitio.

13° Utrum si ea quae post quartum diem sint solum in potentia, ergo et cognita
ab angelis solum in potentia? De Pot. 4/2/ diff. 17 et ad 17; ad 28.

14° Utrum, si dies sunt ~~et~~ opera, oportet esse tot dies quot opera materialiter
dies non sunt opera absolute. Nec oportet plura esse quam sex, si
intelliguntur genera. Reperitur etiam quod ipsa enarratio Scripturae
non haberet fundamentum. Quare enim talia prima die, et talia
secunda etc. ....

Sec. cognit. materialit.: possunt sufficienter attingere quae sunt in pot.
ter. cognit. respect.: sufficienter genera, sunt
ea quae & propagatione.

F. duo in scriptura || sent. || (a. 2)

- Cur, quae simul facta sunt, Moyses per partes divisit? } Pent. a. 2, c.

Quia eodem populum de creatione instruit.

Nam, attenditur tum ordo naturae, et locus eandem praecedit, et terra anima et aqua pisces; tum doctrinae: sic Moyses ....

- Gregorii sententia communior, magis consona Superfiei: } Pent. 2, c.
Augustini rationalior, magis ab irrisione..., magis multiplicat.
In art. Sep.: "subtilis et congrua. de propria, non metaph., ut ipse Aug."

(a. 3)

C. ~~Expositio subtilis~~

- Sex dies unus dies, sex distinctionibus rerum, ~~per~~ simul praesentatur.

[Hic duo: ordo naturae in praes. angelis; ordo doctrinae in P. Script.
ut in art. praec.]

- Si natura angelica proprie lux, ipsa illustratio oportet quod dies dicatur

Ipsa cognitio rerum dies dicitur: et secundum diversa genera cognitorum et ordinem, distinguuntur et ordinantur dies.

In primo die intelligitur formatio spi. creaturae per conversionem ad Verbum....

In secundo die formatio corporalis creaturae...

- Cognitio qua creatura cognoscitur Angelis admixta est. Sed dupliciter videtur creatura cognosci:

- In Verbo: matutina

- In natura propria: vesp.: de se in tenebras tendens, in Verbo per
Et haec dies, ut lux in compar. ad ignorantiam.

- Sic circulatio inter mane et vespere:

(a) Angelus seipsum cognoscens in propria natura,
hanc cognit. retulit ad Verbum sicut ad finem;

(b) In quo Verbo, sequentis operis cognitionem praesentat sicut in principi
et huiusmodi mane et finis diei praecedentis et
principium sequentis.

- Aug. distinguit sex diēs sec. praesentationem lucis spiritualis, quae primo diē facta dicitur, sex generibus rerum.... C & Sed.
- partes diei sec. lucem spirituales non sunt sec. diversa cognita, sed sec. diversos modos cognitionis ejusdem rei; et sicut diēs non sunt successivi, quia angelus in verbo simul diversa genera induit, ita nec partes diei unius sunt successivae: quia simul videt in verbo creaturas, et in propria natura. ad.
- Cognitio dicitur vegetativa quia per species quas a creatione ^{ad 4} _{repperunt}, etc.
- Quid narratur in prima diē? Prima diēs non habet mane. Narratur formatio ipsius intell. naturae, cui sep. cognitio in propria natura. ad 5

|| Ia 58/6 & 7 ||

6.

C. Lix dies unus dies, sc. cognitio angelica sex rer. gen. presentata.

Cognitio ipsius primordialis esse: matur. : hic effluxus terminatur ad
 " " esse in propria mat. : vsp. esse rerum in 7.

ad 2: Circulatio:

Mane et finis praecedentis diei et
 { principium sequentis } in quantum cognitionum
 praecedentis quousque ad
 eandem dei referunt?

7.

C. Cognitio rerum in Verbo dupliciter:

[1° sc. esse quod habet in Verbo
 2° sc. esse quod habet in seipsis.] si secunda repertina,
 tunc vsp. et matur.
 et eadem sec. esset.
 Sed non sic Aug.

ad 1

{ — numeros sex dies accipitur sec. sex genera rerum quae cognoscuntur
 — unitas diei accipitur secundum unitatem rei cognoscitae, quae
 tamen diversis cognitionibus cognosci potest.

|| Ia 62, 1, 3^m ||

Duplex cognitio esse in Verbo { nat. : a creatione.
 glor. : luc. matur.

|| Ia 64, 1, 3^m ||

Cognitio rerum in propria natura, quando refertur ad
 eandem creatorem, habet aliquid de luce divina, et
 potest dici repertina.

|| Pa 72/2. ||

C. Septem dies unius septempleris rebus parantibus.

Des: cognitio mentis angelicae:

primus dies = cognitio primi generis

Secundus " = " secundus gen.

numquodque quod factum est in aliqua die, quia nihil
 illud producit in rerum natura, quod non impressoris
 menti angelicæ. Quæ quidem multa simul
 vultis cognoscere, præcipue à Verbo, in quo omnis
 quæ eorum cognitio perficitur et terminatur.

[illegible]

e.

(16)

Per dies illos vult Aug. intelligi ang.^{rum} cognitionem,

Præsentatio vel operatio luminis intellectus angelici super res creatas
diem originalem facit.

Multi dies distⁱⁿ, sec. qd intellectus angeli diversarum personarum
cognoscendi, comparatur: genus alterum altero, prout nat.

Sicut in die temporalis mane et ..... vesp. .... ita in cognit. ang.

Distinctio inter mat. & vesp. intelligenda & parte media cognoscendi.

ad 4. Mat. & Vesp. partes unius diei: una cognitio totum quoddam & partit.

ad 6. Angelus — primo signum in seipso cognoscit naturalis cognitione.
— Se cognoscit, suam cogn. in laud. Verbi uti C.
— in quo Verbo et mane sequentis diei, sec. qd
in Verbo accipit cognit. sequentis creature,
sicut. p^{ri}mo moment.

Sic Matutina cognitio secundae diei ~~in seipso~~ et primae diei terminus, et
secundae diei initium,

et sic deinceps usque ad septimam.

ad 8. Prima dies non habuit mane.

// de Pot. IV 2 //

C. Res dupliciter:

(a) ut dist. a tenebris: incogn. et form.

{ Vespere: terminus operis consummati. } ordo naturae.
{ Mane: futura operis incognitio. }

(b) Omnes septem unus dies: ipsa aug. cogn.: numerus magis
ad rerum cognit. distinctionem quam ad dierum.

Unus dies: cognit. aug. relata ad quietem artificis...

et tunc per Vespere: in propria natura.

{ per mane: in Verbo.

ad 2: Cognitio per nat. et rep. distincta, dies dicitur.

Circulatio: - se in propria natura → in eandem Verbi.

- in quo sequens opus cogn. sumpsit ut in princip.

Et sic huiusmodi mane et finis diei praecedentis, ita
et ex princip. sept.

ad 4: "Ordo dierum referendus est ad naturalem ordinem operum,
quae (opera) diebus attribuuntur, (non sec. se, sed)
secundum quod lumine mentis superlucet simul
in Verbo cognoscuntur."

ad 7: "Res illi non distinguuntur sec. distinctionem angelicam cogn.
sed per opera ad cogn. aug. relata."

QUAESTIO LXXIV.

DE OMNIBUS SEPTEM DIEBUS IN COMMUNI.

Notanda circa istam quaestionem.

I. Restant difficultates quaedam circa omnes istos dies, et circumstantias eorum, quae D. Thomas in ista ultima quaestione colligit, ut plenissime omnia expediret, quae ad opificium istorum dierum pertinent. Et considerat seu reducit omnes difficultates ad tria. Primo, ad sufficientiam istorum dierum, ita quod plures, nec pauciores requirebantur. Secundo, ad eorum distinctionem et diversitatem, videlicet an fuerint plures dies naturales, an unus tantum. Tertio, ad modum, et circumstantias quibus narratur in Scriptura mundus esse factus.

II. Circa primum, vix restat difficultas aliqua suppositis omnibus quae supra explicavimus. Nam accommodatio omnium operum plene, et sufficienter his sex diebus disponitur, ita quod nec superflue, nec diminute sunt assignati. Nam ut diximus in principio, triplex operatio positiva, seu factiva describitur in Scriptura, et una negativa per modum quietis, et cessationis, quae pertinuit ad septimum diem. Qua relicta, triplex illa operatio fuit opus creationis, distinctionis, et ornatus. (782) Et quidem creatio omnium illorum corporum, quae ex nihilo facta sunt in instanti, et indivisibiliter facta est. Unde pro ea non est computandum tempus, aut dies, sed instans, seu principium extrinsecum temporis, unde de creatione solum dicit Scriptura, quod : In principio creavit Deus coelum et terram, non dixit in die primo, vel in tempore, sed absolute in principio, quia illud fuit instans, quod est principium temporis. Quare non debent numerari, et diversificari isti dies intrinsece, et in se ratione operis creationis, quia in instanti solum perficitur, quod est principium extrinsecum temporis, sed incipiunt tales dies, et dierum diversitas numerari ab opere distinctionis, et ornatus. Et sic optime sumitur accommodatio, et sufficientia istorum dierum penes corpora, quae indiguerunt distinguere, et ornari, et penes opera quae in illis distinguendis, et ornandis necessaria fuerunt. Corpora autem omnia, quae in hoc universo conti-

nentur, sunt coelestia, elementalia, et mixta, ita tamen quod coelestia, et elementalia componunt dispositionem omnium locorum, et simul hujus universi, si in sua situatione locatione, aut manifestatione sint obscura, aut confusa, indigent ordinari, et distinguere. Sunt etiam capacia recipiendi in se mixta, et se moventia, quibus ordinantur. Unde corpora mixta non indigent distinguere, et ornari, sed ipsa sunt ornatus corporum simplicium.

III. Igitur quantum ad opus distinctionis, oportuit tria corpora distinguere, et ordinare, diversis, variisque distinctionibus, quarum una non communicat cum alia, nec pertinet ad ordinem, et lineam alterius. Et similiter opus ornatus indiget aliis tribus actionibus, et operibus eodem modo diversis ad ornanda eadem corpora quae distincta fuerant. Et non sunt alia corpora quae distinguere, et ornari indigeant, nec plures, aut pauciores actiones distinguendi, et ornandi poni possunt, ergo neque plures. Consequentia patet, quia licet Deus posset omnia opera ista, vel simul in uno instanti, vel in uno die, aut duobus facere, tamen supposito quod sapientia sua infinita disposuit, ut per plures dies distribueretur, non potest inveniri melior, et aptior distinguendi modus, quam penes diversa opera inter se diversa, et ad diversa corpora pertinentia, quorum unum non habeat connexionem cum alio. Et cum operationes ad hos dies pertinentes sint distinctionis, et ornatus, et non invenimus nisi tres hujus generis pertinentes ad distinctionem, et tres ad ornatum, nec plures, nec pauciores, solum oportet sex dies distinguere et assignare. Major nota est ex supra dictis, nam oportuit in corporibus coelestibus distinguere quoad manifestationem, et obscuritatem, lucem, et tenebras, et sic fuit prima dies. In elementa superiori aeris, quod multa parte occupabatur aqua, oportuit separare situationem aquarum, et relinquere aerem librum, in coque ponere secundam regionem, ubi firmarentur seu detinerentur aquae vaporabiles a fluentibus, et ordina-

rit. In igne autem non fuit necessarium facere aliquam segregationem, quia ibi nullum aliud erat corpus intermixtum a quo fieret segregatio, quia nihil tale patitur secundum ignis, nec erat necessarium in eo ponere lucem, quia illam inde non potest ejacularetur propter suam raritatem, et sic fuit secunda dies. In elemento autem infimo fuit necessarium segregare aquam a terra, quia terra operata aquis non serviret pro animalibus, et utrumque elementum unice actione distinctio, quia segregata aqua, terra ipso facto amperaret, (783) denique ex opere vestita plantis, et herbis quae sunt quae partes illi adhaerentes, et sic fuit tertia dies. In opere ornatus, primo ornati sunt coeli luminaribus, et stellis, et hoc quarto die. Secundo ornata sunt elementa aeris, et aquae (ignis enim non esse capax ornatus, quia omnia sibi apposita consumit) eo quod pisces, et aves ex eadem materia, scilicet ex aqua grossa et subtili formari debebant, et hoc quinto die. Tertio, ornata est terra animalibus, et homine tam masculo, quam femina, quia totum hoc pertinebat ad ornatum terrae, et hoc die sexta. Ergo isti dies sufficiunt, nec enim esse plura, neque pauciora corpora, quae distinguit, et exornari deberent, manifestum est.

IV. Circa secundam difficultatem, an isti sex dies fuerint dies veri, et naturales, an solum metaphorico aliquo modo dicantur plures dies, quas refert D. Thomas, sanctorum patrum opiniones. Alteram Augustini dicentis hos sex dies non fuisse plures vere, et naturaliter: alteram aliorum sanctorum, qui veros, et naturales dies fuisse iudicant. Et licet non sit opinio vellet S. Thomas praedicare propter auctoritatem Augustini, tamen magis videtur in usu habere aliam sententiam, tum in toto hoc tractatu, tum in hoc articulo, ubi plura fundamenta pro sententia Augustini solvit.

V. Consistit autem Augustini sententia tum in explicatione istorum dierum, seu durationis in qua res laetae sunt productione, tum in explicando modo productionis quomodo aliqua dicantur producta forma, vel informata quod in modo potentia, vel in forma, et quae sint laeta. De duratione, seu illa informata fuisse, intelligi quod non affirmat Augustinus similiter, id est, uno diepro aliquo tempore, seu duratione prius omnia illa esse producta, quae ad constri- informata fuerunt, et deinde formata, sed

actionem, et compositionem huius universi pertineant, ita quod isti qui vocantur septem dies, in duratione sint tantum unus dies. Quae vero pertinent ad propagationem, et multiplicationem creaturarum diversis diebus distincta sunt, et inter opera propagationis computat haec sententia, plantarum, et animalium productionem in actu, quamvis in virtute, et potentia etiam cum aliis rebus similiter facta, quae ad earum productionem in primo die receperunt virtutem. Ad salvandum autem locutionem Scripturae quae istam durationem distinguit per septem dies, dicit Augustinus istos dies non esse naturales, seu temporales, sed intelligibiles, seu angelicos, qui distinguuntur non ex parte cognitionis, sed ex parte rerum cognitivarum, ita quod primum opus Dei ut cognitum ab Angelo est primum dies, secundum opus secundus dies, etc. Et quia in Angelo est, duplex cognitio, matutina quae videtur res in Verbo, id est, in suo principio, et vespertina, quae videtur in propria specie, et extra Verbum, ideo dies et animalium, quae narratur tertio, quinto, et sexto die a reliquis operibus.

Et productionem plantarum, et animalium computat Augustinus non inter opera creationis, seu productionis, sed inter opera propagationis, quia ad multiplicationem creaturarum pertinerunt magis quam ad constitutionem universi, est enim mundus quasi grande receptaculum, illa vero mixta, quasi res in illo contentae. Et ita censet Augustinus res omnes quae fuerunt similiter creatae in actu fuisse omnia illa, quae usque ad quartum diem creata sunt praeter productionem plantarum. Reliqua vero opera, scilicet plantarum, (784) animaliumque productio non fuerunt facta in actu, illo primo die, sed solum in virtute. Rerum vero productio in actu pertinebat ad opus propagationis non creationis, et sic non fuerunt producta in actu in illa duratione in qua etiam omnia producta sunt, sed solum in virtute, et tamen per distinctas durationes, seu dies postea producta sunt, quando facta sunt in actu. Denique, ex hac positione etiam inferri potest, quod quando dicitur terram ac Augustinus quod quando dicitur terram esse invisibilem, et vacuum, et corpora illa informata fuisse, intelligi quod non affirmat Augustinus similiter, id est, uno diepro aliquo tempore, seu duratione prius omnia illa esse producta, quae ad constri-

solum prius natura. Unde consequenter id quod pro illa prioritatem informae fuit, fuit materia prima carens ex se omni forma substantiali, nec corpora aliqua sola accidentali formatione, seu formositate carentia.

VI. Haec est sententia Augustini in IV de Genesi ad litteram cap. VIII, XII et XXXIV, in lib. XI De Civitate, cap. IX et aliis locis, cui refertur aliorum sanctorum expositio in tribus. Primo, intelligi non esse facta omnia ista opera uno die, sed sex, et istos dies non esse angelicos, sed naturales, et temporales. Secundo, plantas esse creatas tertio die in actu, pisces et aves quinto, animalia sexto. Tertio, in illis quatuor diebus res illas esse factas eo tempore, et duratione quam designat Scriptura, scilicet quod primo die facta est lux, ita quod aliquo tempore fuerunt tota nobis ut aliquo tempore fuit firmamentum non factum, et aliquo tempore terra non discoperata aquis, et aliquo tempore non formata luminaria.

VII. Non est dubium sententiam Augustini suo pondere, et fundamentis statim adducendis firmamam, probabilitate non carere, quae tanti patris auctoritas concludat, et fundamenta ipsa confirmant. Caserum ad communem usum, notandum loquendi illi non possumus accommodari, si intelligamus (ut est communis intelligentia) librum istum Genesim, et in eo caput primum, ubi initia mundi traduntur, historiam esse, et ad hominum communem stylium accommodata. Est autem inconveniens in tolerabile, quod in ipso primo initio his-
toriae a metaphis, et allegorice omnino a postis sensibus remotis utatur. Quis enim legens tanta distinctione, et proprie-
tate expressum, quod factum est vespere, et mane dies primus, secunduus, tertius, quartus, etc., et quod regebat Deus die septimo, sibi perinde ibi loqui Scripturam, historiam de diebus angelicis, et spiritalibus? Cum tales dies non possint esse mensurae hominibus accommodatio-
tionem, et modum productioni creaturas nobis innotescere possint, et sic pro cognos-
cenda a nobis productione, et institutione no universi, nihil potius scribent illa angelicorum diem distinctio. Et quid proderet loquendo cum hominibus, et eis revelando id quod in primo tempore factum

est omittere dies humanos, et naturales, et interponere angelicos, vix sapientissimis hominibus notos? Quod si in uno die, aut hora, vel instanti temporali Deus fecit haec omnia, nonne facillius erat dicere, quod in principio, seu prima die creavit coelum et terram, et in eodem die fecit lucem, firmamentum, aridem, luminaria, etc., quam tot vespere, et mane facientes diversos dies significare si non sunt dies, sed angelicae contemplationes? Ad haec, mirum est quod in toto reliquo Scripturae corpore, neque dies, neque vespere neque mane sumantur pro diebus angelicis, sed solum pro humanis, et temporalibus (785), et solum in hoc capitulo, quod est totius Scripturae frontispicium, nobis proponantur dies cum tanta expressione, et cum tanta distinctione sanctorum partium vespere, et mane, et tamen quod non debeamus id intelligere de diebus usualibus sicut in reliqua Scriptura, sed de angelicis, et intelligibilibus, nobis incognitis. Denique, in capitulo XX. Exodit XXI proponens Dominus legem de observantia sabbati dicit: "Sex diebus operaboris, sex enim diebus fecit Deus coelum et terram, etc." Ubi in priori propositione loquitur de sex diebus naturalibus, scilicet de illis in quibus operari licet, illi enim sunt dies naturales non angelici, ergo et in casali, cum dicit: Sex enim diebus, etc., etiam loquitur de naturalibus diebus, nam si solum fuit una dies naturalis, et sex angelicae, non reddidit legitima causalis: primum, ubi initia mundi traduntur, historiam esse, et ad hominum communem stylium accommodata. Est autem inconveniens in tolerabile, quod in ipso primo initio his-
toriae a metaphis, et allegorice omnino a postis sensibus remotis utatur. Quis enim legens tanta distinctione, et proprie-
tate expressum, quod factum est vespere, et mane dies primus, secunduus, tertius, quartus, etc., et quod regebat Deus die septimo, sibi perinde ibi loqui Scripturam, historiam de diebus angelicis, et spiritalibus? Cum tales dies non possint esse mensurae hominibus accommodatio-
tionem, et modum productioni creaturas nobis innotescere possint, et sic pro cognos-
cenda a nobis productione, et institutione no universi, nihil potius scribent illa angelicorum diem distinctio. Et quid proderet loquendo cum hominibus, et eis revelando id quod in primo tempore factum

est omittere dies humanos, et naturales, et interponere angelicos, vix sapientissimis hominibus notos? Quod si in uno die, aut hora, vel instanti temporali Deus fecit haec omnia, nonne facillius erat dicere, quod in principio, seu prima die creavit coelum et terram, et in eodem die fecit lucem, firmamentum, aridem, luminaria, etc., quam tot vespere, et mane facientes diversos dies significare si non sunt dies, sed angelicae contemplationes? Ad haec, mirum est quod in toto reliquo Scripturae corpore, neque dies, neque vespere neque mane sumantur pro diebus angelicis, sed solum pro humanis, et temporalibus (785), et solum in hoc capitulo, quod est totius Scripturae frontispicium, nobis proponantur dies cum tanta expressione, et cum tanta distinctione sanctorum partium vespere, et mane, et tamen quod non debeamus id intelligere de diebus usualibus sicut in reliqua Scriptura, sed de angelicis, et intelligibilibus, nobis incognitis. Denique, in capitulo XX. Exodit XXI proponens Dominus legem de observantia sabbati dicit: "Sex diebus operaboris, sex enim diebus fecit Deus coelum et terram, etc." Ubi in priori propositione loquitur de sex diebus naturalibus, scilicet de illis in quibus operari licet, illi enim sunt dies naturales non angelici, ergo et in casali, cum dicit: Sex enim diebus, etc., etiam loquitur de naturalibus diebus, nam si solum fuit una dies naturalis, et sex angelicae, non reddidit legitima causalis: primum, ubi initia mundi traduntur, historiam esse, et ad hominum communem stylium accommodata. Est autem inconveniens in tolerabile, quod in ipso primo initio his-
toriae a metaphis, et allegorice omnino a postis sensibus remotis utatur. Quis enim legens tanta distinctione, et proprie-
tate expressum, quod factum est vespere, et mane dies primus, secunduus, tertius, quartus, etc., et quod regebat Deus die septimo, sibi perinde ibi loqui Scripturam, historiam de diebus angelicis, et spiritalibus? Cum tales dies non possint esse mensurae hominibus accommodatio-
tionem, et modum productioni creaturas nobis innotescere possint, et sic pro cognos-
cenda a nobis productione, et institutione no universi, nihil potius scribent illa angelicorum diem distinctio. Et quid proderet loquendo cum hominibus, et eis revelando id quod in primo tempore factum

VIII. Sed ego, devotus haec omnia in-
mum, et ad ipsam proprietatem litterae, et verborum Scripturae pertinent experimen-
tis, et numerantibus nobis dies ea majori proprietate, et advertentia, qua videtur exprimi posse. Veniamus ad ipsam veritatem, et videamus, quod si una die totum nra illa opera sunt attributa, an opera co-
gnita, et atque tali cognitione potuerint sex dies tantum distinguere? Nam si dies distinguuntur penes diversas cogitationes in Angeli, illis debent esse co-

tra Verbum, ut plures sint, quia in Verbo non sunt volubiles cogitationes nostrae, cum sit illa cognitio aeterna, atque adeo immutabilis, et una. Cogitationes autem Angelorum non sunt uniformes, sed unius intelligent per plures species, vel cogitationes, quam alius. Quis ergo est Angelus qui per sex cogitationes tantum in proprio genere extra Verbum intellectum omnia opera simul facit a Deo? Estne aliquis Angelus inferior qui superiorum habet super se, an supremus omnium. Si supremus omnium, est piano divinare, quod ille intellexit omnia illa per sex cogitationes, non plures, nec plures cognovimus, quia quanto inferioriores cognoverunt, quia quanto inferiores, tanto minus vident, sed multipliciter magis species, et cogitationes. Unde si solum in supremo Angelo fuerint sex dies angelici, in reliquis multo plures. Si fuit inferior Angelus qui habuit sex illas cogitationes, ergo superior illo, penitiores habuit, et quanto superior tanto peniores. Cur ergo magis numerabimus sex dies propter Angelum inferiorem habentem sex cogitationes, quam quatuor, vel tres, aut duos propter Angelum superiorum habentem peniores cogitationes sex dies, quam inferiori vel etiam virgini aut virginitate, aut centem propter Angelos magis inferiores, qui plures cogitationes cognoscunt? Itaque in his cogitationibus vespertinis quae extra Verbum sunt, non potest simul uniformitas in Angelis, nec certa aliqua regula, aut finem principium, cur magis sint sex dies, seu cogitationes, quam decem, vel viginti pro inferioribus Angelis, vel minus quam sex pro supremis.

IX. Si vero hoc attendatur ex parte solius cogitationis materialis, quae est visio rerum in Verbo, haec ut diximus solum est una, et unum mane, non plura mane si recte nobis Scriptura commemorat. Et tunc est (786) valde incertum, quando incoepit glorificatio bonorum Angelorum, et cui temporis nostri correspondet, an illi primo diei in quo dicit haec sententia creata esse omnia, an alteri duratiori, et temporis post. Nam certum est Angelos non in eodem instanti quo fuerint creati esse beatificatos, sic enim nulli peccarent, sed haberent viam pro aliquo instanti, et postea glorificati sunt, illud autem instanti primum, non scimus, cui et quanto temporis nostro correspondet. Unde cum post illud fuerit glorificatio, post illud instanti incoepit primum mane Angelorum, seu materialis cognitio, ergo potuit contingere, quod incoepit post transactum primum mane Angelorum, seu materialis cognitio, ergo potuit contingere, quod incoepit post transactum primum diem in quo Deus cuncta creavit, et sic non relinquatur aliquid mane pro illis diebus angelicis componentis in quos distribuitur illa dies ab ista sententia.

X. Quod si dicatur dies istos angelicos non numerari penes plures cogitationes Angelorum neque intra, neque extra Verbum, sed penes diversam cogitationem in eadem cogitatione, et haec plura cogita fuerint illa sex opera Dei facta in illo primo die. Contra est, primo quia in illa prima die non fuerint sex opera illa in actu, sed tantum quatuor, scilicet quae usque ad quartum diem narrantur. Reliqua, ut productio plantarum, et animalium iuxta istam sententiam solum in potentia tunc fuerint, ergo non poterunt esse actu cognita, ergo neque sex dies tunc distincti in cogitatione angelica. Secundo, quia si fuerint solum plura, ut res cognitae in illa unica cogitatione, utique solum fuerint plura cognita, ut objecta materialia, ratio enim formalis debuit esse una, si cognitio erat una. Sic autem multo plura fuerint objecta cognita, quam sex nec est ulla ratio cur solum ad sex restringatur. Nam in coelo sunt decem sphaerae, et in illis tot astrae, et plantae species diversae, est etiam coelum empyreum, et in hoc mundo quatuor elementa, et in illis tot opera facta a Deo, ut firmamentum in aere, discooperitio terrae, congregatio aquarum, germinatio plantarum, et herbarum in quibus infinitae species sunt, sine hoc fuerit tunc per germinatorem in actu, sive per collationem virtutis ad germinandum; et similiter opera facta in quinto, et sexto die, haec est omnia materialia objecta, et res ita distinctae, cur dicantur solum efficere sex dies, id est, sex representationes ex parte rerum cognitarum, cum res cognitae sint multo plura? An quia Deus tamquam sex distincta opera fecit? Sed hoc est, quod iniquitas quomodo sint sex, cum plura sint facta a Deo. Unde ergo et quo fundamento dicitur omnia illa objecta solum in sex partes, seu in sex objecta cognita esse diversa a conceptionis, et cogitationibus angelicis. Et hoc in quo

767-768-768
QUESTIO LXXIV.

Angelo? Quia unus plus dividit, et multiplicat conceptus, alius plus unit. Itaque totum hoc facitur ad incertum.

XI. Fundamenta opposita sunt. Primum, quia Ecclesiastici XVIII, dicitur: Qui vivit in aeternum creavit omnia simul.

Itaque non successiva, ergo non per dies. Et ita locus iste cogit explicare loca Genesis secundum aliquam metaphoram. Nec potest dici loqui Scripturam de creatione pro opere creationis rigorose sumpto, quo creavit coelum et terram, sic enim falso exponeret ly omnia absolute, et sine restrictione, nec enim omnia tunc creata sunt, sed solum coelum et terra, et elementa, reliqua non sunt illa creatione facta. Secundo, quia in capite secundo Genesis ubi fit recapitulatio (787) omnium, quae dicta sunt primo capite dicitur: Istae sunt generationes coeli et terrae in die qua creavit Dominus coelum et terram, et omne virgultum aeri, praequam germinaret. Ex quo loco colligit Augustinus utramque partem suae sententiae. Primum, quia dicit: In die qua creavit coelum et terram, et omne virgultum, ergo illa omnia portinuerunt ad unum diem, ergo non fuerint plura. Secundo, quia dicit quod creavit virgultum antequam germinaret, ergo non est productum in actu, sed in virtute, et potentia, quia antequam germinaret non erat actu. Tertio, impossibile est, quod Deus consumeret integram diem in producendis plantis, et volatilibus, in formandis huminibus, in discooperienda terra, etc. nam quolibet istorum operum faciebat in instanti, nam solum dicendo faciebat: Dixit enim et facta sunt, dicere autem Dei est instantaneum. Ergo praeter unum instans, toto reliquo tempore illius diei erat Deus odiosus, quia non faciebat aliud opus usque ad aliud instans alterius diei. Hoc autem est omnino superfluum, quia si de uno die solum occuparet unum instans, et reliquum diei vacaret, ad quid dicitur quod successiva per plures dies faciebat, sed plurius instantibus discretis, et multo conventius est, totum reducere ad unum diem, vel unum instans, et non plures dies progredi solum de quolibet summo uno instans. Quarto, quia si dixerintur primi sex dies, quia Deus in quolibet eorum uno instanti operabatur, et reliquo tempore vacabat, ergo non potuerit septimus dies ab illis distingui, quia

in septimo die nullo instanti operatus est, et sic nec dies illa, seu duratio illius diei est facta, quia non fit tempus, seu dies, nisi faciundo rem talis durationis, et temporis. Si autem nullam rem facit, nec diem facit. Si autem intelligitur, quod fecit tunc id quod pertinet ad propagationem, hoc non pertinet ad unum instans, neque ad solum septimum diem, sed ad totum tempus usque nunc, quomodo ergo in illo opere sumitur septimus dies determinate tantum? Quinto, virtus Dei maxime ostenditur potens, et summa, quanto breviori tempore plura operatur, ergo dividere non debuit sic successive opera sua. Hoc id exigebat ostensio suae sapientiae, quia sapientia ostenditur in ordine multarum rerum, et non plurium actionum. Quia enim sapientiae ostenditur in hoc quod hodie uno instanti operetur laetae, vel illas res, et reliquum tempus diei vacando, altero die iterum, alio instanti plures alias res faciat? Cum maxime ostendatur sapientia in eo, quod ea quae facit inter se ordinata relinquatur, etiam si unica actione fiant, quia sapientis est ordine.

XII. Ad primum respondetur quod in illo loco Ecclesiastici illud verbum simul potest intelligi, vel de similitate continuationis, ita quod solum opponatur interruptioni, et est sensus sine ulla interruptione, seu una vice creavit omnia, vel potest intelligi de similitate egregationis, ita quod non construat cum ly creavit, sed cum ly omnia, ut sit sensus haec omnia simul, seu totum hoc egregationem creavit ille qui vivit in aeternum, quia nihil est in omnibus his simul sumptis, et in toto egregatione quod ab alio principio processerit. Vel potest intelligi de similitate durationis, quia scilicet omnia unica duratione, vel instanti productis. Aut denique de similitate actionis, qui omnia simul, non dispersa, sed adunata, et inter se concatenata creavit; et sic iterum ly simul non continetur cum ly creavit, sed cum ly omnia, ita quod fecit omnia esse simul, id est, adunata, et conjuncta in hoc (788) in unum, unum cum alio vinculum, et conjunctionem. Omnes istae expositiones videntur probabiles, et sine violentia possunt accommodari litterae. Et nulla illarum (praeter tertiam) postulat ut in uno instanti, seu uno die producantur omnia, sed una vice, una sessione, quae potuit aliquam duratio-

nam habere juxta bonae placitum Dei.
Tertia vero expostitio legitur de simi-
litate dimensionis, et traditur a D. Thomas
hic articulo II ad II. Nec obstat illud
verbum omnia, cum dicitur quod creavit
omnia, quia etiam verificatur omnia esse
creata, quando factum est coelum, et ter-
ram per creationem, scilicet in sua mate-
ria elementari, aut formabili ex qua pos-
sunt processerunt in aeth. Omnia ergo,
quae ex nihilo creata sunt, simul, id
est, in instanti primo facta sunt.

XIII. Ad secundum respondetur nunciam per tam illius sententiae sequi et illis verbis. Non priam, quia textus Scripturae sic dicit : Itae sunt generationes coeli et terrae quando creata sunt. In die, quo fecit Dominus Deus coelum et terram : et omne virgulum aeri antiquam oriebatur in terra, commoente herbam Regionis vnius quam germinaret. Ubi sunt tres clausulae. Prima resumit generatio- nes imper rectitae coeli, et terrae, quando creata sunt. Ubi ly quando desi- gnat durationem, seu tempus, quo res istae factae sunt, non vnus dies, aut vnus instantis, sed eo tempore, et illius diebus, qui etiam superioris capite primo sociati fiunt. Secunda clausula est :

11. *et terrae quando creatae sunt, non sunt
tem ex comprehensis in illis verbis: In
die quo fecit coelum, et terram, quis her-
ba, et virgultum non sunt coelum, et ter-
ra, sed generatio coeli, et terrae. Ergo
melius construntur cum ly quando creata
sunt quam cum ly in die quo fecit coelum,
et terram. Si autem instanter quis velit
quod etiam virgultum aegi considerandum
est cum ly in die quo fecit coelum, ot-
terram, tunc dicendum est cum p. Monae
ad primum, quod in illo die facta est her-
ba, et virgultum in potentia, et virtute,
scilicet in illa re unde postea germina-
vit, sed in actu in die tertia in qua
ponitur et Scriptura, tunc enim fuit tem-
pus totius generationis.*

XIV. Secunda etiam pars illius sententiae non probatur ex illis verbis, quae cum dicit: *Et omne virgultum agri priusquam oriretur in terra, non intellegitur quod fecit Deus omne (789) virgultum priusquam oriretur absolute, et in actu, sed priusquam oriretur modo conseto, quo oritur et pullulare solet in terra. Unde non dicitur priusquam oriretur de terra, sed priusquam oriretur in terra. Id est, eo modo, quo solet oriri in terra.*

XV. Ad tertium dicimus Deum faciesse omnia dicto suo, et actione instantaneam, et indivisibilem, in eo æterna ex parte Dei, sed successiva, et temporalis ex parte rerum facturum magis vel minus brevi tempore, aut aliquando etiam instanti in eodem die, prout septiesima divina disponebat. Nunciam enim divinam quod ex se est instantaneam, non ponit res a se factas in instanti, sed procedebat ab illo dicto pro tempore, juxta mensuram divinæ sapientiæ, sicut etiam modo in hoc tempore gubernat ea quæ fiunt successive: et pro diversis temporibus eodem dicto, et imperio suo, quod est instantaneum ex parte sua. Unde non vacabat, nec erat otiosus Deus reliquo tempore unius diei, quo aliquid opæ faciebatur, quia illud dictum, et imperium Dei comprehendebat totum tempus illius diei, ut in eo successive fierent opæ, quæ fieri volebat: sicut cum quinta die dixit Deus: Producent aquæ reptile, et volatile, intelligendum est quod illud dictum imperabat ut tota illa die obulliret piscis, et aves ex aqua, modo testis, modo illi: et cum die quarta dixit ut fierent luminaria in coelo, dictum illud comprehendit totam diem, et in illa omnes rebus et aspectus side-

rum, et planetarum disponerentur, sicque determinarentur eorum virtutes. Beati ne verum est quod in exitu die formatorum Adam, et Evee poverunt esse instantaneum, propter rationes supra allegatas, et formatio animalium non fuit per totum diem illud, sed summa manu brevi aliquo tempore, aut paucis horis, eo quod illa die multa operaretur faceret, quia reliquum tempus occuparent, et ita imperium Dei determinabit, quod in illo die hoc operasset in instanti, illud in brevi tempore, aliud in alio.

XVI. Ad quæcumque dicitur septimum dicitur non distincti ad alia penes opera de novo facta in ipsa, sed penes administrationem, et gubernationem operum jam factorum, quæ exinde administrantur per opus dædæ usque ad finem mundi. Nec dicitur distincti distinguuntur ratione operum in eis faciendorum, sed ipso motu coeli, et solaris dædæ distinguuntur, et plurificemur.

XVII. Et per se, tam sex primi, quam sex septimi. In his vero sex distinctis facta sunt diversa opera, vel de novo incipiendo ex primis dædæ, vel administrationem creaturæ incipiendo sicut in sequenti.

XVII. Ad quintum respondebunt, quod vi-
tiosi tanto ostenditur maior, quanto bre-
vior tempore potest facere plura potest
tate quasi in eodem primo, sed tanto osten-
ditur expensior, quanto in actu secundum
convenientiam disponat in multis modum
operandi, et unicuique naturae, et rei
claudere se accommodat, ite quod ex par-
tibus faciat quaedam facit in instanti
quodam successivo, quodam breviori to-
poro, quodam longiori. Et sic fuit in
praesenti, quod crevit ex nihilo colum-
ba et torum in instanti, oliventa distinxit
et ornavit successivo, et quodam integro
dilo, quodam breviori tempore fecit, et
Ordo autem expensitas non solum ostenditur
in ipso ordine, qui in facto esse co-
servatur in rebus jam factis, sed in ip-
sorum productionis modo, et dispositione
faciendi, ut non mixte, aut continue fiat
sed ordinate, et procedendo de imperfec-
to ad perfectum, juxta (790) quod istae natu-
rae postulant, et eorum etiam limitatio
et dependentiam in hoc ostendendo.

XVIII. Ex hoc autem manent exclusae
aliae sententiae, quae concordantes cum

QUAESTIO LXXIV

789-790

Augustino in hoc quod omnia illa sunt producta a Deo una die, modum tamen et rationem, quare aliquid sex dies non referunt ad distinctas cognitiones angelicas, sed ad diversas res cogitatas; sed vel ad ipsam ordinationem sex praeordinatum perfectionum universi, quae ita sunt ordinatae, et gradatulae inter se, sicut diversi, et successively dies ordinantur, et perinde ac si diversi diebus ordinantur, vel quod isti dies concomitantur solum se habebant in productione istorum operum quasi producto tali opere aliquid, et simul factum est vespere, et mane talis dies quartus, vel quintus, etc. Quae est explicatio Cassiani. Vel etiam ut alii dicunt sicut Gano super istum articulum quod locutio sex dierum debet intelligi conditionato, id est, quod si Deus ad inter humanorum artificum operaretur, sex diebus hoc unum verum faceret, sicut dictum quod inter flumina flumina fecit tempus, et punctum flumina flumina, id est, si posset fluere faceret lineam, ad tempus.

XIX. Sed explicationes istae fundamēto carent. Nam in primis totum hoc aliam est a sermone historico, quo nobis traditur narratio institutionis et creationis huius universi. ad quid enim deservit omni-fero veritatem ipsam hieologiam, et non dico quod totum hoc fiat factum una die, si vere ita fuit, et tradere nobis hanc historiam per quasdam comparationes, et allegorias et proportionēs, quod non totaliter reddit obscuram, et nihil certi tradit? Et dādo si dicitur totum hoc universum creatum sex diebus: quia ordinatio perfectioque ejus sic est ordinata sicut sex dies successivi: etiam poterit dici sex horis, aut sex minutis, aut sex mensibus vel annis facta, quia in typologia, qua perfectiones istae gradatæ sunt, cum his omnibus proportionibus habent, quia etiam ordinato sunt omnia ista successiva, nec est maior ratio quod illa ordinatio perfectioque computetur in proportionē cum sex horis vel sex annis, quam cum sex diebus. Dicere autem quod illud tempus diei, quod ponit Scriptura, solum concomitantiter se habet cum operibus factis, est impossibile, quia illa opera pertinent ad hunc modum visibilem, et maxime ad hae interiora, et illud tempus est erat revolutio coeli spatio viginti quatuor horarum, ergo regnabit solum concomitantior respicere illa, et non regulative, quia natura eae sunt subiecta illi

met maxime ad haec inferiora, et illud tem-
pus erat revolutio coeli spatio vigeinti
quatuor horarum, ergo repugnât solum con-
stantiter respicere illa, et non regula-
tive, quia natura sua sunt subiecta illi

motui ut regulae. Illa autem conditio-
nalis m. Cano etiam nihil certi nobis
tradit, nam sicut dicitur quod si Deus
more artificum humanorum faceret, sex
diebus faceret, etiam posset dici, quod
sex annis, et plusquam sexcentis, quia
more humanorum artificum non dico sex di-
ebus, sed neque sex, aut sexcentis annis
posset tanta machina rerum fieri. Quare
ergo magis dicitur mundus factus sex die-
bus, quam sex vel sexaginta annis, cum
tam bene possit fieri illa conditionalis
pro sex annis, quam pro sex horis, et
pro multo pluribus? Et unde habetur
quod si more humanorum artificum Deus o-
peraretur, solum sex diebus totum hoc fa-
ceret, non pluribus? Et si Deus fecit
omnia mixta de facto, et in actu per u-
num diem integrum qui constat viginti
quatuor horis, cur non per sex dies ve-
ros, cum respectu Dei tantam habeat dif-
ficultatem dicere, quod fecit per sex
dies vel per sex, aut viginti horas, si
semel successive operatus est? (791)

CIRCUMSTANTIAE ALIQUAE IN HAC UNIVERSI
PRODUCTIONE A SCRIPTURA OBSERVATAE
EXPLICANTUR.

XX. Ex multis paucas attingemus quia
non expositive, sed scholastice rem hanc
tractamus; et ideo, quae solum ad contro-
versiam scholasticam trahi possunt, ex-
plicabimus.

Primo igitur occurrit illa circumstan-
tia, quod dicitur: In principio creasse
Deum coelum et terram, omissis ex parte
mundi elementalis tribus elementis, igne,
aere, et aqua: ex parte coelestis, nul-
la in speciali sphaera explicata, sed so-
lum generico nomine coeli: omissa etiam
omni productione spiritualium substantia-
rum, seu Angelorum, de quibus tanta men-
tio postea habenda erat in Scriptura:
illud etiam in principio non significa-
tur, an sit in principio temporis, an in
principio agente, scilicet in Filio per
quem facta sunt omnia, et si est in prin-
cipio temporis, non potest stare, tum
quia illud principium non fuit instans,
quia non fuit mutatum esse; tum quia im-
mediate post non incipit motus, quia non
incoepit dies, nec enim erat lux; ergo
non bene illa explicantur.

XXI. Respondetur, in primis excluden-
dum esse errorem eorum Philosophorum vel

ethnicorum, qui putabant aquam non esse
factam, et esse quasi materiam coaevam
ipsi Deo, qua ratione fingeant deos ju-
rare per aquam stygiae paludis, quia erat
aqua illa omnibus rebus antiquior. Quod
si inde vellet hic error firmari, quia in
hoc capite primo non dicitur creata aqua,
convincitur ex alio loco Scripturae Ju-
dith IX, ubi dicitur: Deus coelorum
creator aquarum: convincitur etiam ex
eo quod aqua subjicitur operationi divi-
nae, et imperio ejus, ut cum divisit
aquas ab aquis, et cum dixit ut congrega-
rentur aquae in locum unum; unde dicitur
Job XXVI: In fortitudine illius repente
maria congregata sunt: non potest autem
subjici imperio, et operationi Dei, quod
non est creatura ejus, et ab eo dependet.
Dicimus ergo Scripturam in opere creatio-
nis solum numerasse extrema, summum et
infimum, coelum et terram, ut intellige-
remus etiam contenta inter coelum, et
terram, quasi diceret quod creavit a coe-
lo usque ad terram, et nihil intra haec
duo extrema inter hoc infimum, et illud
summum inveniri potest non creatum a Deo,
et sic brevi compendio omnes partes uni-
versi esse creatas significavit, dum ipsa
principalia caeteras ambientia signifi-
cat; quod etiam alibi expressit Scriptu-
ra, quod hic compendio dixit, scilicet
Esther XIII: Tu fecisti coelum, et ter-
ram, et quidquid coeli ambitu continetur,
insinuans nobis, quod coelum, et terra,
non significantur simpliciter in Scriptu-
ra, sed ut ambientia, seu contentiva alia-
rum. Et cum postea, tam multa de aquis
ex imperio Dei facienda, debet commemora-
re Scriptura, non videtur fuisse necesse
sigillatim de creatione aquae meminisse,
sed sufficere exprimere imperium, et for-
titudinem Dei super aquas ferri, ut ex
illis faceret quod vellet; exinde enim
colligi poterat, quod aqua erat ab eo fac-
ta, quia ei subjecta. De aere et igne si-
gillatim etiam mentionem non fecit, quia
ista elementa minus visibilia nobis sunt,
unde magis voluit esse inclusa quam ex-
pressa in ista creatione. Sed tamen spe-
cialiter aerem nobiliori vocabulo appella-
vit, vocando ipsum coelum seu firmamentum
coeli, tum quando dictum est: Fiat fir-
mamentum in medio aquarum; tum in opere
quintae diei, cum dicit: Et volatile su-
per terram sub firmamento coeli. Unde
cum de illo statim mentionem facturum
erat sub (792) nomine firmamenti, non erat
necesse in ipso opere creationis nominare.

set electum, quia puncta in potentia non habent determinationem secundum se et quatenus in potentia. Revera non sunt ibi puncta sed tantum potentia ut ~~fiant~~ fiant aliquâ determinatione. Unde electio alicujus puncti vel alicujus distantiae duplicem taxationem importat: unam quae facit punctum et distantiam quaedam in actu quoad substantiam continui, aliam quae ~~est~~ isti actui confert esse. Unde actus ille et potentia sibi correspondens tenent se ex parte quidditatis formabilis; iste vero est actus quidditatis jam formatae seu actus existentiae. Similiter, non solum individua quatenus ex diversa materiae dispositione diversificantur, sed ^{nec} dictae species naturales esse habentes in concretionem ad materiam a qua ordinis ~~principium~~ sumunt principium, sufficienter possunt a cognitione quae tantum esset in universali attingi: nam ipsarum sola forma non est quidditas, nec potest habere esse quidditatis nisi in concretionem ad materiam quae in concretionem ~~est~~ ista graduum principium est in speciebus naturae. Definibilium vero specierum ordinis principium est ~~finis~~ omnium naturalium formarum finis, scil. anima humana, quae quatenus immaterialis ~~est~~ ordinata est, non a materia sicut dictae species, sed a primo agente, ut in speciebus immaterialibus ~~est~~ locum teneat infimum. De quo videri potest D. Thomas, Q. de Anima, a. 7.

20. Est autem valde notandum quod ista quidditatis formatio nihil addit in linea intelligibilitatis absolutae, quod esset defectum ponere in scientia simplicis intelligentiae. Quod enim additur, ~~est~~ quantum ad hoc extra genus notitiae invenitur. Scitur enim elephantem esse formabilem, seu scitur ut formabilis, non ut formatus; sicut scitur talem distantiam in aliquo continuo esse determinabilem, non autem determinatam sine praesupposita determinabilitate atque determinatione. In quo summa differentia est a modo quo scitur numerus duo vel quo species aliqua substantiae separatae quae simpliciter formata sunt quantum ad quidditatem attinet absolute, sicut et homo quatenus animal rationale, et ~~planta~~ planta quatenus vivens vita vegetativa, etc. In his vero ultimis non attinguntur ultimae differentiae specificae ut formatae sed ut formabiles, ~~et~~ individua ut formabilia tali cum vel tali nasu sedisque incurvatione. Unde sicut materia prima nullam habet cognoscibilitatem secundum seipsam et in statu privationis formarum sine respectu seu ordine ad formas, nisi extrahatur ab illo statu et consideretur sub ordine ad formam ut dicamus materiam cognoscibilem quatenus formabilem informabilem, ita nec elephas cognoscibilis est nisi quatenus formabilis (et loquimur nunc non de elephante quatenus brutum, sed quatenus ~~proboscideorum~~ species, celsâ ut colliis staturâ, pedibus valente ut columnis, rostro quasi nasu manu, motu movens oleoso, ~~et~~ quidditas).

21. Ipsa vero formatio seu taxatio qua res naturales excogitantur practica est. Et ideo ut cognoscatur universus a sapientia divina excogitatus, ~~excogetur~~ necesse est ut intellectus creatus cognitionem recipiat a specie rerum factiva, vel ~~excogetur cognitionem sensum~~ ab experientia sensuum.

22. Ex quibus patet quod naturalis philosophus, quantum magis accedit ad res in concretionem ad materiam et ad maiorem determinationem, eo magis appropinquatur ad scientiam Dei visionis quae est quasi limes dialecticus naturalis philosophiae processus. Metaphysicus vero magis magisque accedit ad scientiam simplicis intelligentiae

23. Solutio ergo difficultatis supra traditae videtur esse in hoc quod philosophia naturalis secundum processum concretionis est de his quae quantum ad ipsam quidditatem seu quarum forma non est nisi in concretionem ad materiam, dependentiam habent a divino artifice quatenus artifex est. Ex quo tamen ^{sequitur} quod ~~philosophia~~ doctrina naturalis ~~excogetur~~ secundum se practica sit. Sed dicitur practica ratione objecti quatenus hoc objectum formatum est ~~excogetur~~ ab arte divina practica. Ut simus nos comparabiles insipientibus picturam alicujus artistae: primi insipientes habent cognitionem speculativam, iste vero practicam.

1
Prima

et alia hujusmodi quae cum aetiori determinatione et
determinatione concretionem in circo contemplantur)

~~et alia hujusmodi quae cum aetiori determinatione et~~
~~determinatione concretionem in circo contemplantur)~~
seu quasi sub ratione formabilitatis, quae
tamen non dicunt 'formatum esse'. Igitur, ratione
istius formabilitatis ~~cognoscibilis~~ est. Substantia vero
separata aliqua habet "cognoscibilem esse" practice
quantum ad substantiam secundum se et absolute; non
vero quantum ad species omnes ejus intelligibiles,
quae ut supra dictum est non sunt propria. Et dico
~~cognoscibilis~~ esse, non autem 'cognitam practice'

21. Ipsa vero formatio seu taxatio qua res naturales
secundum species excogitantur distinctas et a materia
principio ordinatas practica est. Istius ergo
excogitationis materia non est sicut solum sicut numeri
quos inter quidam seliguntur ut sint, ut quibusdam sub
quodamque respectu contingit, sed est etiam sicut materia
ex qua figuratur aliquid figuram ~~cognoscibilis~~ arte constructam.
Et ideo, ut cognoscatur universus iste a divina sapientia
excogitatus, necesse est ~~in~~ intellectum creatum
cognitionem accipere, sive ~~ex parte~~ ab artificis rerum
specie factiva, sive ab ipso opere artis secundum
experientiam sensuum ut in nobis contingit.

22. Ex quibus patet quod naturalis philosophus, ~~quantum~~
magis accedit ad res quatenus sunt in concretionem ad
materiam seu a quo magis ab universalibus ad minus
universalis procedit, eo magis appropinquatur ad scientiam
Dei visionis quantum ad hoc quod divina taxatione subest
istae scientiae proprie subest. Sub hoc ergo respectu,
scientia Dei visionis est quasi limes dialecticus
~~philosophiae~~ naturalis philosophiae processus.
~~Metaphysica~~ Quantum vero metaphysicus ad universa-
liora et a materia separata procedit, tantum appropinquat
ad proprie divina et ad scientiam simplicis intelligentiae

23. Solutio ergo difficultatis supra traditae p.17,n.4,
de philosophia naturali ut scientiis opposita speculativa
in hoc esse videtur quod naturalis philosophia secundum
processum suum concretionis magis magisque in his, quae
quantum ad ipsam quidditatem specificam et individualement
a divino artifice et ut artifice dependent, involvitur.
Ex quo tamen non sequitur doctrinam naturalem secundum se
practicam esse. Dicitur vero practica ratione objecti
quatenus hoc objectum formatum est ab arte divina. Ut
simus nos comparabiles picturam alicujus artistae
inspicientibus: isti cognitionem habent speculativam,
~~namque~~ ille vero practica. Unde scientia nostra de
rebus naturalibus quae a nobis scientibus operabiles
non sunt, speculativa est tantum.

Sub hoc tamen respectu

Quando vero scientiis opponitur speculativis, hoc fieri potest propter duo: (a) vel quia deficit in ratione scientiae speculativae, (b) vel quia esset practica. Et primum iterum dupliciter contingere potest: (i) sive quia finis ut est principium actionis non habet necessitatem, unde demonstratio ex fine procedit usque ad aliquem terminum, non autem usque ad esse finis; ~~iste vero defectus~~ non est scientiae speculativae intrinsecus, sed rationem habet ~~rem~~ ipsam rem, et ideo ~~maxime~~ potius dicendum est quod res non attingunt ad esse perfecte speculabile. Remanet autem scientia nostra rerum naturalium imperfecta, quia non habemus nos illud quo res secundum proprias naturas attingere possimus, cum tamen Deus omnes cognoscat speculative ut formabiles, sed oporteret nobis habere scientiam Dei practicam, quod si per impossibile esset, haberemus etiam speculativam. Et in hoc patet defectus scientiae nostrae naturali proprius, et quidem omni intellectui creato: nobis enim impossibile est res naturales secundum propria ~~specifica~~ attingere ut formabiles nisi cum dependentia ab ipsa formatione exacta, ut etiam quantum ad formabilitatem occulta remaneant quae a scientia Dei practica formata non sunt. Et sic scientia nostra rerum naturalium speculativa a ~~divina~~ scientia divina practica ~~dependet~~ peculiari modo dependet, ut per formationem practicam ad formabilitatem attingamus, quod non contingit ~~innumeris~~ ~~physicis~~ demonstrantur in numeris. Et si dicatur quod elephas non potest demonstrari, respondetur ipsum elephantem non esse demonstrabilem sed ipsum esse principium demonstrationis circa ea fere quae oportet fuisse ut elephas esse possit. (ii) Vel potest dici deficere a scientia speculativa quatenus circa propriam materiam et ipsarum rerum ratione ~~oportet~~ ~~naturali~~ necesse est ut scientia nostra naturalis quasi extension fiat dialectica.

Cursus iste ut jam dissimus triplicem habet partem.

- In prima tractatum est de distinctione rerum in communi, ubi vidimus Sapientiam divinam esse principium ordinis totius universi.
- In secunda parte tractatum est de ordinibus particularibus universi, ubi statuimus universum nostrum rerum gener. et corrupt. esse infimam partem totius creationis.
- In tertia parte incipimus tractare de ~~natura particulari nostro universi~~ universo nostro particulari secundum duplicem statum: Motus et termini.

Secundum statum motus valde diversus esse potest ~~namque~~ ~~terminum a deo intentum~~ ~~diu~~. Nam, propter imperfectionem suam, universus potest diversimodo taxari potest etiam quantum ad naturalia, ut formabilis sit sec. motus, non solum ~~ex~~ respectu ordinis supernaturalis, sed etiam respectu naturalium. Ex ideo taxandae sunt res naturales etiam ad naturales. Ex secundum Loc, etiam natura secundum se habet quandam determinabilitatem respectu naturae a deo taxatae.

Nam, nec individua, nec species naturales quibus universus ^{potest} constitui, non sunt de intrinseca ratione ejus. Potuisset enim in aliis individuis vel speciebus salvari. Individua enim et species naturales ~~non~~ habent quandam infinitatem et impossibilitatem.

Præterea, ipsa natura secundum se non intendit tale individuum, nec talem speciem plantae, nisi per accidens. Ordo tamen hujus universi non est per accidens simpliciter, sed per se a deo intentus.

Ex ideo res naturales indigent a deo taxari ut possint consequi ~~ita~~ finem a deo intentum. Quia taxatio ista quae rebus inest quatenus subsunt deo primae causae, nihil est aliud quam rationes seminales.

~~Actus hujus taxationis~~

Quidam dicitur natura triplici

Et in hoc differt mundus noster ab universo spiritualium
creaturarum, ubi individua sunt species, et species sumuntur
a sola forma.

~~Expositionem~~ In notitia vero universo, ~~individua dependentiam~~
~~habent a materia~~ tam individua quam species dependentiam
habent a materia. Et dico etiam quantum ad species,
intelligendo species naturales ut sunt musca et elephas
ut videmus Q. de An., art. 7, C. [396-7]

Quod non est intelligendum quod musca et elephas non
differant nisi secundum materiam, et non secundum formam.
Differunt sec. formam, sed primum principium hujus differentiae
non est forma secundum se, ut contingit in differenda brati
et hominis, sed materia.

Unde forasatio illa tangit tam materiam quam formam quam
materiam, primo tamen materiam quantum propter formam.
Et ideo potentialiter materiae est quasi radix istius particularis
formabilitatis nostra universa propriae.

Hujus questionis momentum in hoc consistit quod universus noster
materialis potest etiam secundum naturas ~~seco~~ formari
ad imaginem alicujus originalis a Deo electi.

Postquam tractatum est de ista formabilitate naturali,
tractandum erit de formabilitate ~~verum quantum ad gratiam,~~
~~sec. quantum ad formam~~ innata formabilitate rerum
quantum ad gratiam seu de imagine creationis.

^{habetur} Deinde tractandum erit de universo nostro in ista terminum.
Et post hoc incipiet secunda pars hujus tertiae partis
de universo nostro secundum quod in finem supernaturalem
ordinatur: primo quantum ad formationem, secundo quantum
ad statum terminum.

Circa formationem ~~de creatione~~ tractandum erit
de genesi secundum St. Augustinum.

Deinde comparabuntur duplex ordo rerum, scil. naturae
et gratiae. Et in hac ultima parte ~~Andeleius~~ quod

tertia divisionis

In prima parte determinatum est de mundo rerum corruptibilium
secundum se, distinguendo duplicem statum: motus, et
termini. Sed status ~~ipsi~~ motus valde diversi esse possunt
secundum ~~ipsam~~ terminum a Deo intentum. Qui enim noster
universus propter imperf. suam (ultimo ratione materiae)
diversimode taxari potest etiam quantum ad naturalia,
ad formalis ^{sec. seors} est non solum respectu ordinis supernaturalis,
sed ~~etiam~~ etiam respectu naturalium. Et ideo taxandae
sunt res naturales etiam ut naturales. Et sec. hoc, etiam
natura ^{sec. se} habet quamdam obedientiam respectu naturae
a Deo taxatae.

Quomo mot., ut hinc.
ordinis, sec. se non
determinatur.

Post hoc, determinandum erit de formalitate universi
respectu elevationis ad ordinem supernaturalem ratione imaginis
creationis quae inest intellectui humano.

Deinde determinandum erit de statu termini qui convenit
naturalibus et naturalibus.

In secunda parte tertiae divisionis tractandum erit de mundo rer. corr.
sec. quod de facto in finem superm. ordinatur.
Et in hac secunda parte videbimus duplicem ordinem rerum.
Primus est qui convenit sec. naturam, et de eo sufficienter
determinatum est in prima parte, ubi vidimus quod et
universus noster particularis infimum locum tenet in tota
creatione. Et homo inter omnes creaturas intell. ultimam
infimum locum tenet, ut status ejus naturalis sit humilimus.
Secundus est ordo qui convenit rebus sec. elevationem ad
vitam supernaturalem. Et sec. hunc ordinem, intellectus
creatus humilimus supra angelicum elevatur.
Et principium hujus considerationis erit manifestatio Dei
ad extra. Illud autem quo Deus maxime manifestatur
ad extra ut Deus est, seu ut Superior est, misericordia dicitur,
ut videri potest I, 21, ad. 34; II, 11, 30, a. 4, c.

Circa hoc considerandum non est quod deus multipliciter seipsum
potest manifestare ad gratia:

miseriordia:

q. 4, ad 4.

→ Primo intellectum creando in statu naturae tr.

→ Secundo et profundius, intellectum creatum elevando ad vit. supernaturalem.

Hoc autem fieri potest immediate, et sine alia conditione:
et sic in intellectu elevato ad gratia manifestaretur.

Tertio ipsum creaturam uniendo unione hypostatica. Haec autem
multipliciter fieri potest:

- assumendo naturam angelicam, ut patet III^a, q. 4, a. 1, ad 3.
- " " humanam; ~~et ut angelicam, t. e. sine~~
~~ullo praesupposito.~~

~~humanam~~

Hoc dupliciter: vel immediate et sine ullo praesupposito,
ut naturam angelicam: ut si deus
creaturam immediate formaret naturam
assumendam.

vel nascendo vel ex homine ut
filius. Et ista communicatio profunda
et quia misericordior; et misericordior
quia magis effectus defectum.

Et de facto hoc ipsum decrevit, scil. nasci ex muliere. Hoc ergo
~~scilicet~~ fieri non potest nisi ratione materiae et privationis.
Et ad hoc ~~non~~ res imperfectae majorem habent elevabilitatem,
quam perfectiores.

Et nota, quod haec nativitate perfectissime imitatur
ipse vita dei propria, scil. processiones: nam ex hac
nativitate Filius dupliciter nascitur: scil. intra deum,
et intra ipsum mundum: ex ore altissimi, et ex
ea quam fecit: ut de Maria dicitur: "genuisti qui te fecit";
et sic terra germinat salutem.

Et hinc sequitur quod sit quaedam sapientia creata quae
dicitur sapientia sec. substantiam: Sap. enim dicitur
primum principium et originationem. Sap. autem ~~non~~
quae dicitur non est ut finalitas sed secundum substantiam

3^{ae} distinctio
1^{ae} m. vel
2^{ae} m. vel
3^{ae} m. vel

intelligens naturaliter
intellectus

debet esse principium sec. esse et secundum intellectum.

Mater autem Dei haec habet: 30 substantia ejus nascitur Filius; et 30 intellectus ejus dixit: "Fiat mihi....".

Non tamen est absolute Sap., sed sapientia quia quem genuit est deum, et quia sponsa est et deus: et plura filia est patris, sponsa Spiritus Sancti, et mater filii.

Nihilominus, ex hoc dici potest sapientia creata, et non est pura creatura sapientissima.

- Sed potest deus adhuc propendius manifestari sec. misericordiam: scil. naturam humanam assumendo cum parvitate.

Et hoc fecit. Ex hinc dicitur "felix peccatum".

Et ex hoc sequitur summa manifestatio misericordiae:

Et ex hoc sequitur summa manifestatio misericordiae: nam ex hoc assumit deus misericordiam alienam ut suam.

ad Philippenses
C. II, 6-9.

Hujus autem misericordiae principium est illud a quo accepit naturam humanam ut sua parvitate. Et ideo, B. Virgo radicaliter dicitur mater misericordiae:

Et sic consummatur finis totius creationis: unde primum principium totius creationis est Christus cum matre sua quae unum quoddam inseparabile constitunt.

Ex hoc habent quod sint in hoc mundo principium et origo. Ergo omnia imitantur hoc: ut sint quasi exemplar.